

KAMUSAL MEKÂNIN GÖSTERGEBİLİM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ: İSTANBUL EYÜP SULTAN MEYDANI

The Research of Public Place in the Context of Semiology: The Square of
Eyüp Sultan in İstanbul

Meltem BALI*

ÖZET

Meydanlar farklı sınıflara ve kültürlere mensup kişileri bir araya getiren, toplumların/bireylerin kimliğini/kültürünü sergilediği, buluşma ve ticaret alanı olarak işlev görebilen toplayıcı mekânlardır. Bu bağlamda kamusal bir mekân olarak meydanlar ve meydanları çevreleyen yapı stokları fiziksel bir gerçeklik olmaktan uzakta gözlemcisine soyut içerikler de sunmakta, törensel ifade biçimleri, çeşitli görüntü ve işaret öğeleri ile çok yönlü unsurlar içermekte ve bu hususlar anlamlandırma sürecinde birer değer oluşturduğundan göstergebilim açısından önem arz etmektedir. Göstergebilim çalışmaları dil bilimi alanında incelenen bir araştırma sahası oluşturmasına karşın bu makalede göstergebilim kamusal mekân ile ilişkilendirilmiş, kamusal mekânı çevreleyen mimari biçimler bir dil olarak kabul edilmiş ve bu husustan hareketle kentlerin odak noktasını oluşturan meydanlar çeşitli simgelerin/imgelerin üretildiği alanlar olarak değerlendirilmiştir. Bu kabul ile İstanbul'da yer alan Eyüp Sultan Meydanı göstergebilim kapsamında değerlendirilmiş ve özgün bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Meydan; anlam yüklü sembollerle kaplanan, ticaretin dinamik bir biçimde sürdüğü, dini ziyaretgâh işlevi gören, dini/sivil mimari varlığıyla simge/imge üreten bir mekândır. Çalışma kapsamında göstergebilim kuramcıları Ferdinand de Saussure, Charles Sanders Peirce ve Roland Barthes'in kuramları incelenmiş, kamusal mekânın göstergebilim bağlamında nasıl incelenmesi gerektiğine dair Barthes'in yaklaşımı mevcut araştırmanın yöntemi olarak belirlenmiştir. Barthes'in göstergebilim kuramını oluşturan düz anlam (denotation) ve yan anlam (connotation) ilkeleri referans alınmış, mekân katılımcı gözlem yoluyla incelenmiş, elde edilen veriler meydanın/semtin tarihsel arka planı ve kamusal mekân literatürü ile ilişkilendirilmiş, meydan ve gösterge ilişkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Göstergebilim, Roland Barthes, kamusal mekân, meydan, Eyüp Sultan.

* Doktora Öğrencisi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerel Yönetimler ve Kent Politikaları Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye. E-posta: balimeltem@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-4741-349X.

ABSTRACT

Squares are places containing, bringing together people from different classes and cultures, exhibiting the identity/culture of societies/individuals, and functioning as a meeting and trade area. In this context, as a public place, architectural structures surrounding the squares and the squares present intangible content to the observer, far from being a physical reality, include ceremonial forms of expression, various images and sign elements and multifaceted elements and they are important in terms of semiotics because they constitute values in the process of meaning. Although semiotic studies constitute a research area examined in the field of linguistics, in this article, semiotics are associated with public place, the architectural forms surrounding the public place are accepted as a language and from this point, the squares that constitute the focus point of the cities are evaluated as areas in which various symbols/images are produced. With this acceptance, Eyüp Sultan square was evaluated in the context of semiotics and an original research has been created. Square; It is a place covered with meaningful symbols, where the trade continues dynamically, functions as a religious visitor, and produces symbols/images with its religious/civil architectural presence. In context of the study, the theories of semiotics theorists Ferdinand de Saussure, Charles Sanders Peirce and Roland Barthes have been examined, Roland Barthes's approach regarding how the public place should be examined in the context of semiotics has been associated and determined as the method of the current research. Roland Barthes's semiology theory denotation and connotation principles have been taken as reference, the place has been examined through participatory observation, the data obtained have been associated with the historical background of the square/district and the public place literature, the relationship between the square and the indicator approach was evaluated.

Key Words: Semiology, Roland Barthes, public place, square, Eyüp Sultan.

Giriş

Dil bilim alanında öne çıkan göstergebilimsel yaklaşımın kamusal mekân çözümlenmesinde araştırma yöntemi olarak belirlenmesi mekânların tarihsel ve kültürel iç dinamikler/kodlar ile anlamlandırılan birer gösterge sahası oluşturmaları dolayısıyladır. Mevcut araştırmanın sahasını oluşturan Eyüp Sultan Meydanı tarihsel arka planının ve dinsel köklerinin varlığına istinaden gündelik yaşam pratiklerinin zaman zaman dini inançlar çerçevesinde şekillendiği, işlevsel, anlam katmanları olan, farklılaşan mimari öğelerin yer aldığı dinamik bir mekândır. Meydanın göstergebilimsel yaklaşımla değerlendirilmesi ile biçimsel ve anlamsal özellikleri belirginleşmektedir. Çalışma kapsamında öncelikle göstergebilim araştırmalarının içeriği, kuramcılarını incelenmiş ve odak olarak Roland Barthes'in göstergebilimsel yaklaşım ilkeleri değerlendirilmiştir. Bu bağlamda Bart-

hes'in anlamlandırmanın iki düzeyini ele aldığı göstergebilim yaklaşımı yöntem olarak belirlenmiş ve söz konusu yaklaşımdan hareketle İstanbul'da yer alan Eyüp Sultan Meydanı düz anlam ve yan anlam perspektifiyle ele alınmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bir göstergebilim sahası olarak kamusal mekân literatürü incelenmiş ve mevcut araştırmanın sahasını oluşturan Eyüp Sultan semtinin tarihsel arka planı değerlendirilmiştir. Göstergebilimsel yaklaşım bağlamında Barthes'in göstergebilim ilkeleri olan düz anlam ve yan anlam ilkeleri Eyüp Sultan Meydanı ile ilişkilendirilmiş, meydan bu ilkeler kapsamında değerlendirilmiştir. Araştırma boyunca mekânın fiziksel, pragmatik ve algısal yönleri kültürel ve tarihsel iç dinamikler ile değerlendirilmiş, meydanın simge/imge üretim biçimleri incelenmiş, meydanın görünen ve görünmeyen simgeler/imgeler üreten bir mekân olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1. Göstergebilim: Kavram, Kuram ve Mekân İlişkisi

Göstergebilim çalışmaları antik döneme dayanan bir tarihsellik barındırmakla birlikte gelişimi ve bir bilim olarak kullanılmaya başlanması 20. yüzyıla uzanmaktadır. İsviçreli dil bilimci Ferdinand de Saussure ve Amerikalı felsefeci Charles Sanders Peirce'in çalışmaları göstergebilimin bilimsel bir araştırma sahası olarak belirmesini ve gelişim göstermesini sağlamıştır. Dilimizde özellikle dil bilim (Fransızca linguistique) sözcüğü örnek alınarak üretilmiş olan göstergebilim (Fransızca semiotique ya da semiologie) terimi ilk bakışta "göstergeleri inceleyen bilim dalı" ya da "göstergelerin bilimsel incelemesi" olarak tanımlanmaktadır. Ancak göstergebilimin günümüzdeki etkinlik alanı, kendisini oluşturan "gösterge" ve "bilim" sözcüklerinin anlamsal toplamından fazla ve değişik bir boyut kazanmıştır (Rifat, 2014: 11). Bu bilime göre yaşamımız işaretlerle çevrilidir ve her bir işaretin bir anlamı vardır. Modern yaşam gösterge ağları ile kuşatılmıştır ve her bir gösterge kendi içerisinde anlam derinlikleri barındırmaktadır. Gözlem yapan birey bu göstergeleri algılamakta ve süreç dürumsal farkındalığı gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede anlamlandırma için çeşitli araçlar, simgeler vs. kullanılmaktadır. Göstergebilim araştırmaları anlamı ve anlam oluşumunu incelemekte ve bu bağlamda anlam ören nesnelere anlamlandırmayı sağlayan işlevsel öğeler olarak öne çıkmaktadır.

Barthes nesnelere/şeylerin modern yaşam çerçevesinde nasıl anlamlandırılması/ tanımlanması gerektiği üzerine çalışmalar yapmış ve anlam belirtmek noktasında nesnelere karşıtlık, farklılık vb. unsurları üzerine odaklanmıştır. Ona göre, "Nesne görülmeyi bekleyen şeydir; düşünen özneye göre düşünülen şeydir" (Barthes, 1993: 164). Nesnelere insanların

etrafında devinen ve insanlar tarafından anlam yüklendikçe varlıklarını sürdüren, bireyleri uzlaştıran, ortak kanal açan ve anlaşabilmenin özünü sağlayan birer dildir. Mekân bağlamından bakıldığında ise bir ifade aracı olan dil kavramı yerini mimari yapılara bırakmaktadır. Barthes, *Eiffel Kulesi ve Açılış Dersi* adlı çalışmasında Paris'i ve Eiffel Kulesi'ni bir metin gibi okumakta ve öznel bir bakışla kenti değerlendirmektedir. Ona göre, “bakış, nesne ve simge olarak kule insanın ona yerleştirdiği her şeydir ve bu her şey de sonsuzdur. Bakılan ve bakan görünüm olarak, yararsız ve yeri doldurulamaz yapı olarak kule bütün imgelere ve bütün anlamlara açık olan katışıksız göstergedir.” (Barthes, 2015: 39). Göstergelerin yorumlanması, anlamlandırılması noktasında durumsal farkındalık öne çıkmakta ve çeşitli simgeler aracılığıyla gelişme göstermektedir.

Göstergebilim açısından gösteren ve gösterilen kavramları belirlemekte ve anlam aralığı açılmaktadır. Bu bağlamda gösteren olarak ele alınabilecek mekân imge/simge üreticisi konumundadır. “Gösterge, genel olarak, kendi dışında bir şeyi temsil eden ve dolayısıyla bu temsil ettiği şeyin yerini alabilecek nitelikte olan her çeşit biçim, nesne, olgu, vb. olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan, sözcükler, simgeler, işaretler vb. gösterge olarak kabul edilmektedir” (Rifat, 2014: 11). Mekâna esas biçimini veren mimari unsurlar, aynı zamanda mekânın üstdilini oluşturmaktadır. Bu bağlamda mimari; hem mekâna yönelik bir söylem hem de mekânın ikamesi olabilecek bir dildir.

Barthes'ın göstergebilim çalışmaları *Éléments de Sémiologie* [Göstergebilim İlkeleri] adlı kitabıyla somut bir esere dönüşmüştür. Çalışmasını dört başlık altında ve ikili kavram ilişkileri doğrultusunda yazan Barthes göstergebilim ilkelerini bu kavramsal ilişkilendirme ile açıklamıştır. Söz konusu kavramlar; dil ve söz, gösterilen ve gösteren, dizim ve dizge, düz anlam ve yan anlam olarak karşımıza çıkmaktadır. Barthes'ın 1954 ve 1956 yılları arasında yayımlanan yazılarını içeren Türkçeye *Çağdaş Söylenler* adıyla çevrilen *Mythologies* adlı kitabının ikinci bölümü göstergebilim kuramını belirgin şekilde işlediği bir eser olarak literatürde yer almaktadır. Barthes bu eserinde söylenlerin meydana getirdiği düzeni, dil bilimsel bağlamda göstergebilim çerçevesinde ele alınan kavramlar yardımıyla incelemiş ve böylelikle göstergebilim çatısı altında yer alabilecek değerlendirmelerini okuruna sunmuştur. Mehmet Rifat *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları* eserinde,

“Yapıtlarıyla, konuşmalarıyla, College de France'taki dersleriyle, yönettiği seminerlerle, çektiği fotoğraflarla, yazdığı önsöz ve sunum yazılarıyla çok yönlü, duyarlı ve sevecen yaklaşımıyla, başka dile çev-

rikmeyi pek istemeyen anlatımıyla, hem öncü hem de klasik oluşuyla, sürekli dönüşüm geçiren düşünce çizgisiyle, yazı, dil, metin tutkusıyla ve de ölümüyle son kırk yılın yazarlarını, bilim adamlarını, sinemacılarını, tiyatrocularını, yayıncılarını ve okurlarını derinden etkileyen bir benzersiz özne” (Rifat, 1998: 159)

olarak tanımladığı Barthes’ın göstergebilim anlayışı çerçevesinde mekâna yaklaştığımızda mekândan haz alma, mekânı algılama, mekândaki sesleri, lezzetleri, kokuları vb. duyumsama süreci öne çıkmaktadır. Bu husustan hareketle Eiffel Kulesi’ni düz anlam ve yan anlam perspektifinde değerlendiren Barthes’ın çalışmaları mevcut araştırmada referans alınmakta ve kamusal bir mekân olan Eyüp Sultan meydanı Barthes’ın ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmektedir. Meydan; kültürel kimlik, toplumsal bellek ve mekân ilişkisinin göstergeler aracılığıyla görünürlük kazandığı bir araştırma alanı oluşturmakta, farklılaşan mekân deneyimleri, mekân kullanım biçimleri ile tanımlanmakta ve Türk- İslam medeniyetinin simge bir yeri olarak göstergebilim ve mekân ilişkisini betimleyen özgün bir saha sunmaktadır.

2. Bir Göstergebilim Sahası Olarak Kamusal Mekân

Şehir yaşamı simge/imge üretiminin gerçekleştiği, göstergelerin devindiği, ritimler üreten ve her bir ritmi farklı anlam katmanları ile bir arada kılan bir anlatı oluşturmaktadır. Bu husustan hareketle şehrin anlatısına göstergebilim yaklaşımıyla erişebilmek, şehirlerin/mekânların ritmini anlamlandırabilmek mümkündür. Şehirler mahalleleri, caddeleri ve sokakları ile simgesel/imgesel bütünlükleri olan, sakinlerine farklı anlamlar sunan simge/imge üreten mekânlardır. Anlam; bakış açısına göre şekil olan bir yıkıcılık, bozuculuk yahut besleyicilik barındırabilmektedir ve bu bağlamda içinde yaşanan toplum, kültürel ve tarihsel kimlik, kişisel ve toplumsal bellek anlamı belirleyen hususlar olarak öne çıkmaktadır.

Göstergebilim çalışmaları dil bilimi alanında değerlendirilen bir araştırma sahası olmakla beraber diyebilmekteyiz ki şehir, şehir yaşamı ve şehirsal mekân kullanımları anlamlandırma sürecine istinaden birer göstergebilim mekânı oluşturmaktadır. Şehirler üzerinde yaşayanlarla iletişim kuran dinamik alanlardır. Mekânlara biçim kazandıran mimari öğeler şehrin ritmini/anlamını belirleyen birer dil oluşturmaktadır. Söz konusu ritim/anlamlandırma kamusal mekânlarda görünürlük kazanmakta ve bu mekânlar ile beslenmektedir. Bu bilinirlikten hareketle “kamusal alanlar, sadece sakinlerine yaşam alanı sağlayan fiziksel bir yapı değil, aynı zamanda mekânın sosyal olarak yeniden üretilişi ve diyalektiği bağlamında farklı ritimleri bir arada tutabilen, hareketin, karmaşanın ve örgütlenme-

nin, ötekiyle veya yabancıyla karşılaşmanın mekânı olmaktadır” (Sam, 2018: 205).

Kamusal mekânlar ekonominin ve sosyal temasların dinamik bir biçimde yaşandığı, üretimin ve tüketimin gerçekleştiği alanlardır ve kullanım nedenlerine paralel olarak meta haline dönüşebilmektedir. Bu çerçevede “kullanılan, tüketilen bir ürün olan mekânlar, aynı zamanda, üretim aracıdır; mübadele ağları, hammadde ve enerji akışı hem mekânları şekillendirmekte hem de mekân tarafından belirlenmektedir.” (Lefebvre, 2015: 111). Mekânlar üretim ve tüketim sahaları olarak var olmakta ve kullanıcıları tarafından anlam, işlev ve biçim kazanmaktadır. Karşılıklı etkileşimin yaşandığı kamusal mekânlar kültürel kimliği ve toplumsal/tarihsel belleği gerek davranış pratikleriyle gerekse fiziksel unsurlarla gözlenebilir kılmaktadır. “Kişinin olmasına izin verildiği yer ve mekânı kullanma kurallarını teyit etme şekli, onun toplumsal kimliğinin göstergesidir.” (Stavrıdes, 2018a: 198). Kamusal mekânlar, kullanım biçimleri üzerinden kişileri tanımlamakta ve kişiler tarafından tanımlanmaktadır.

Bireylerin/toplumların yaşadığı yahut ziyaret ettiği meydana etkileyen siyasal, tarihsel, sosyo-kültürel vb. olay ve olgular mekâna yansımakta ve meydanlar içinde bulunan siyasal, ekonomik ve tarihsel durumların etkisiyle bir kimlik inşa etmekte ve kullanıcılarına farklı anlam pencereleri açmaktadır. Bu çerçevede “modern kentte yürümek, yayanın hareketini sınırlayan kurallar ne kadar sıkı olursa olsun, bir öngörülemezlik tohumunu, bir şahsiyet işaretini içinde barındırır. Tesadüfi karşılaşmaların baskınlığı ve çağdaş kent hayatının karmaşıklığı, kent sakinini yaratıcı bir gezinme zekâsı geliştirmeye zorlamaktadır.” (Stavrıdes, 2018a: 112). Mevcut çalışmanın araştırma sahasını oluşturan açık ve kamusal bir mekân olarak tanımlayabileceğimiz Eyüp Sultan Meydanı dini kimliği ile her dönem kutsal bir ziyaretgâh olma özelliğini korumuş ve toplumun/tarihin belleğini yansıtan simge bir mekân olma özelliğini günümüze dek ulaştırmıştır. “Toplumsal etkileşimlerin zamansal düzenindeki değişimler, genellikle mekânsal örüntülemeledeki değişimleri gerektirmekte ve gündelik yaşamın yinelenmesi hem zamansal hem de mekânsal düzenlilikleri kapsamaktadır.” (Urry, 2018: 103). Meydan toplumu, kültürel kimliği, tarihsel belleği anlamlandıran ve toplum tarafından anlamlandırılan bir alan olarak yoğun kullanıma/ziyarete tâbi olmakta ve bu manada işlevsel bir ulaşım ağına sahip olmasıyla da gerek tarihsel gerek gündelik gereklilikler bağlamında biçimlenmektedir.

Kamusal mekânlar kullanıcıları tarafından şekillendirilen, anlamlandırılan sahalardan olmakla birlikte aynı ölçüde kullanıcılarına kültürel ve ta-

rihsel kodların aktarımını da sağlayan, karşılıklı iletişimin sürdüğü alanlardır. Bu bağlamda “kentsel çevrede bizi saran işaret, simge ve sinyaller güçlü etkilere sahiptir. Büyük oranda yaratılmış olan bir coğrafi çevreye göre duyarlılıklarımızı şekillendirmekte, istek ve ihtiyaç duygumuzu ortaya çıkarmakta ve emellerimize yön vermektedir.” (Harvey, 2016: 280). Bu çerçevede söz konusu mekânlar toplulukları tanımlayan, toplumlar tarafından tanımlanan, kimliklerin/kültürlerin inşa edildiği ortak paydalar olarak varlık göstermektedir. “Toplumsal mekânlar, bireyin etrafını çevreleyen mekânsal simgecilığe tepkilerinin, duygu ve tasavvurlarının oluşturduğu bütündür.” (Harvey, 2016: 38). Bu bakımdan nesnel ölçütlerle değerlendirmenin mümkün olmadığı bir doku içeren kamusal mekânlar göstergibilimsel yaklaşım çerçevesinden işlevsel ve anlamsal boyutların incelenmesini mümkün kılmakta, mimari ve mekân göstergibilimini oluşturmaktadır.

3. İstanbul Şehir Tarihinde Eyüp Sultan

Türk-İslam medeniyetinin simge mekânı olan Eyüp Sultan tarihsel kökleri Bizans dönemine dek uzanan bir semttir. Bu husus semte verilen adlara yansımış ve semt farklılaşan isimlendirmelere tâbi olmuştur. Semt “Bizans döneminde Kosmidion adıyla tanınmıştır. Hristiyan azizlerden, hekim asıllı olduğu kabul edilen Aziz Kosmas ve Aziz Damianos adına büyük bir manastır kurulmuş olduğundan yerin onun adına izafeten Kosmidion olduğu söylenmektedir.” (Eyice, 2006: 21). Semtin coğrafi sınırlarını “Kuzeydoğudan Sarıyer, doğudan Kâğıthane ve Şişli, güneyden Fatih, Bayrampaşa, Esenler, batıdan Gaziosmanpaşa, kuzeybatıdan Çatalca ilçeleri ve güneyden de Karadeniz oluşturmaktadır.” (Artan, 1995: 1).

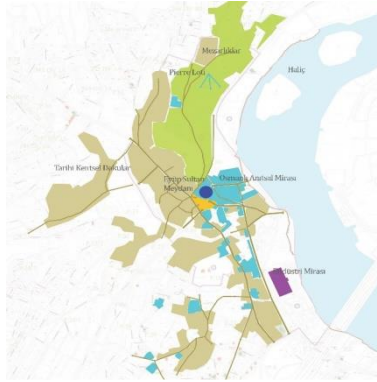
Görsel 1. Eyüp Sultan İlçe Haritası (URL-1).

Semte ismini veren Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabrinin varlığı mekâna kudsiyet kazandırmakta, Ebû Eyyûb el-Ensârî'ye yakın olma arzusu taşıyan ve bu arzu üzerine burada medfun şahsiyetlerin varlığı ile Eyüp Sultan semtinin yer kimliği beslenmekte ve bu husus mekânı mühim bir ziyaret-gâha dönüştürmektedir. “Emevilerin 669 yılındaki Konstantinopolis kuşatmasına katılan ve bu sırada hastalanarak vefat eden Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin, vasiyeti uyarınca İslâm ordusunun ulaşabildiği en ileri noktada defnedildiği ve sahabilerden birkaçının mezarının da yine o civarda olduğu kabul edilmektedir.” (Artan, 1995: 2). Bu bağlamda Eyüp Sultan mimari yapıları ve sahabe kabirlerinin varlığı ile simge/imge üreten bir alan olarak Türk- İslam medeniyetinin dini bir sembolü olarak gelişme göstermektedir. “Ebu Eyyub el- Ensari'nin mezarının keşfinden sonra etrafında ilk şehir nüvesinin ortaya çıkışı, burada inşa edilen cami etrafında gelişen ilk külliye ile beraber çarşı ve pazarların kuruluşu ve zamanla kutsal bir Türk kasabası olarak gelişiminin aşamaları ayrıntıları ile bilinmemektedir.” (İnalçık, 2019: 413).

Eyüp Sultan semti fetihle beraber “kent surları ötesinde tamamen bir Türk kasabası olarak kurulmuştur. Fatih'in Hz. Muhammed'in sahabelerinden Ebu Eyyub el-Ensari'nin mezarı üstünde yaptırdığı türbe, cami ve imaret kompleksi çevresinde zamanla tipik bir Osmanlı kasabası gelişmiştir; ilk halkı Bursa'dan gelen göçmenlerdir.” (İnalçık, 2019: 129). Söz konusu kudsiyet günümüze dek anlamını korumuş ve mühim bir ziyaret rotasına dönen Eyüp Sultan dini bir çekim merkezi haline gelmiştir. İstanbul'un fetihle bir Türk-İslam yerleşimine dönüşen Eyüp Sultan semti çeşitli imar faaliyetleriyle geleneksel mimarinin bir temsil mekânı olmuştur. Eyüp Sultan Haliç ile iç içe olan konumu dolayısıyla bir sayfiye ve mesire yeri işlevi de görmüş ve çevresine inşa edilen sahil-saraylar ile devletin ileri gelenlerinin bir ikamet adresi olarak da kullanım görmüştür.

Sanayileşme sürecinin etkisiyle özellikle kıyı şeridini oluşturan aksın fabrikalaşma faaliyetlerine dâhil olması mesire yeri olma özelliğinin zaman içerisinde yitirilmesine sebep olmuştur. Bu husus kentleşmenin hız kazandığı dönemler itibariyle mimari faaliyetler ve konut inşa faaliyetlerine de yansımış ve Eyüp Sultan çeperde ve tarihsel çekirdekte farklı görünüm kazanmıştır. Günümüze uzanan süreçte Eyüp Sultan dini bir merkez olma işlevini korumakla beraber tarihi çekirdekten uzaklaşıldığında yoğun yapılaşmanın da sürdüğü karmaşık mekân organizasyonlarına da sahne olmaktadır. Mekâna yönelik anlam üretimleri toplumsal ilişkilerle ve mekân kullanım biçimleriyle ilintilidir. Eyüp Sultan meydanında anlam toplumsal dinamikler, işlevsel formlar, geleneksel Türk- İslam dokusu ve

tarihsel kökleri olan siyasi işlevsellik üzerine kuruludur. Bu doğrultuda meydana yönelik anlam üretimleri tarihsel ve dini köklere bağlı bir biçim kazanmaktadır.

Görsel 2. Eyüp Sultan Odak Noktaları (Eyüp Sultan Araştırmaları Merkezi Arşivi)

4. Göstergibilimsel Yaklaşım Perspektifinden Eyüp Sultan Meydanı

Toplumların ortak bir ürünü olarak görebileceğimiz meydanlar göstergelerin çeşitlendiği alanlardır. Söz konusu çeşitlilik işlevsel, anlamsal ve biçimsel bağlamlarda varlık bulmakta ve anlatılar üretmektedir. “Dünyanın hiçbir yerinde anlatısı olmayan bir halk yoktur, hiçbir zaman da olmamıştır. Bütün sınıfların, bütün insan topluluklarının anlatıları vardır ve çoğunlukla bu anlatılar değişik, hatta karşıt kültürlerdeki insanlar tarafından ortaklaşa olarak tadılmaktadır.” (Barthes, 1993: 83). Anlatıların evrenselliğine karşın bu anlatı biçimlerinin anlamsal boyutlarının farklı formlarda değerlendirilmesi mümkün olmakta ve yapısalcılığın kuruluşunda anlatsal biçimler odak olarak belirmektedir. Yapısalcılar sözlerin sonsuzluğuna karşılık sözlerin üretildiği dili açıklayarak kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Bu husustan hareketle anlatının dili ve anlam düzeyi (betimleme düzeyi) arasındaki ilişki anlatıları çözümleme noktasında öne çıkmaktadır. Metni yahut mekânı anlamlı optimum büyüklüğe parçalamak yani en etkin birimsel ayrışma bir anlatının anlam düzeyini yakalamak/çözümlenmek noktasında önem taşımaktadır.

Barthes, anlatıların çözümlenmesine yönelik biçimselleştirme ilkesi (soyutlama ilkesi), ayırıcılık ilkesi (fiziksel ayrımlar belirlenir), çoğulluk ilkesi ve işlemsel düzenlemeler (yöntem) belirlemekte ve anlatıları anlamlandırma noktasında göstergibilimsel bakışın önemini vurgulamaktadır. Bu yöntemden hareketle incelenen Eyüp Sultan Meydanı dini mimari öğelerin yoğunlukta olduğu bir mekân olarak varlık bulmakta ve mekândaki göstergeler mevcut yapı stokunun fiziksel görünümüyle de-

ğil eserlerin imgeleriyle varlığını sürdürmektedir. “Algılanan ve iletilen anlam, her toplumun kendi kültürüyle yoğrulmuş değerlere ve bireysel yaşam öğretilerine bağlıdır. Mimari ürünün birincil anlamı değil, simgesel değerleri taşıyan ikincil anlamlardır.” (Aydınlı, 1993: 29). Mekânı okumak, anlamlandırmak göstergebilim yaklaşımının disiplinler arası bir araştırma yöntemine dönüşmesini sağlamaktadır.

Görsel 3. Eyüp Sultan Tarihi Merkez (Yazar Arşivi)

Mekânı dolduran mimari unsurlar ilk bakışta tanımlanan fiziksel görünümüdür fakat söz konusu mimari unsurlara yüklenen yan anlamlar öznel üretimleri oluşturmaktadır. Öznel üretimler göstergebilimsel yaklaşım bağlamında bir çeşitlilik üretmektedir. Kişiler mekân ziyaretlerinde sembolik anlamlar üretmekte ve mekânı da bu anlamlar ile tanımlamaktadır. Bu noktada “bir aktör olarak kamusal insan; imge, çağrışımlar yapsa da eksiktir; çünkü esas olan, onun arkasında durup ona bir cisim kazandırmaktır. Bu, duygu takdimi olarak ifade kavramına denk düşmekte ve bundan da aktörün kimliği çıkmaktadır.” (Sennett, 2016: 143). Bu bağlamda kamusal insan kamusal mekâna kimliğinin ve kültürünün sınırları dâhilinde yaklaşmaktadır. Yan anlamlandırma duyguların ve düşüncelerin devreye girdiği bir anlamlandırma sürecidir. Söz konusu bilinirlikten hareketle bir metin okur gibi kamusal bir mekânı okurken mekânda varlık bulan/devinen her unsur bir ifade aracı olarak değerlendirilmektedir. “Sözcüklerin, bütün bir sistem olan dilin içindeki noktalar olarak anlamları vardır ve bu sistem, dereceli farkları olan bir şebekedir.” (Foucault, 2018: 10). Bu husustan hareketle mimari de mekânları tasvir eden bir dil, bir iletişim aracı oluşturmaktadır. Meydanlar; günlük yaşam pratiklerinin sürdüğü, üretim ve tüketim ilişkilerine bağlı olarak ticari alanların var olduğu, toplumsal kimliği sergileyen mimari yapı stokları ile kamusal insanın bir diğ-

riyle iletişime geçtiği alanlardır. “Görmek ve görülmek ötekiyle/başkasıyla ilişkinin temelinde yer almaktadır.” (Bourse, 2009: 166). Başkasıyla kurulan ilişkinin en yoğun olduğu olanlardan biri olarak karşımıza çıkan kamusal mekânlar göstergebilim çalışmaları için mühim bir saha oluşturmaktadır.

Görsel 4. Eyüp Sultan Meydanı Kullanım Biçimleri (Yazar Arşivi)

Mevcut çalışmanın araştırma sahasını oluşturan Eyüp Sultan meydanında yer alan birçok mimari unsurun işlevsel ve Türk-İslam estetiğini besleyen bir yanının bulunmasından hareketle düz anlam ve yan anlam üretimi noktasında estetik ve simge/imge üretimi ilişkisi beslenmektedir.

“Her yapının pratik bir hedefi, bir de yapı sanatını belirleyen bir estetik ereği, sanat olma ereği bulunmaktadır. Sanat eseri olan bir yapıda, reel katmanda bir başka katmanın da görünüşe ulaştığı, pratik- fonksiyonel değer başka, daha üstün bir değerle aşıldığı görülmektedir. Böyle bir yapı bir reel katmandan ibaret olmayıp, onda bir arka yapının somutlaşması da kendini göstermektedir.” (Tunalı, 2020: 63-64).

Bu minvalde Eyüp Sultan geleneksel mimari mirası ile kendi bağlamı içerisinde değerlendirilmektedir. Meydan, Bathes’in vurguladığı düz anlam ve yan anlam ilkeleri ile değerlendirildiğinde işlevsel ve anlamsal katmanlar belirlemektedir. Bu çerçevede meydanda dil bilim sahasında değerlendirilen sözlerin/ifadelerin yerini imgeler/simgeler almaktadır.

“İmgeler dili içinde, yaşantılarımızı sözcüklerin yetersiz kaldığı yerlere göre daha iyi bütünleyebilmekteyiz. (Görme, sözcüklerden önce gelmektedir). Yalnızca kişisel yaşantılarımızı değil, geçmişle olan ilişkilerimizin temel tarihsel yaşantılarını, yaşamlarımıza anlam katma

arayışını, canlı öğeleri olabileceğimiz bir tarihin anlaşılması yaşantısını da bütünlüylebilmek mümkündür.” (Berger, 1995: 33).

Bu yaklaşımdan hareketle Eyüp Sultan Meydanı somut ve somut olmayan yönleriyle bir bütündür ve Barthes’ın öne sürdüğü düz anlam ve yan anlam kategorilerine uyum sağlayan tarihsel ve dinsel köklerinden beslenen simge/imge üretim biçimleriyle mühim bir göstergebilim sahası sunmaktadır.

4.1. Düz Anlam (Detonation)

Anlamlama/anlamlandırma bir oluş, hareket, iş vb. biçimlerde tasarlanabilmektedir. Gösterenle gösterilene birleştiren/ilişkiselleştiren bir edim olarak bu anlamlandırma sürecinin sonunda göstergeler meydana gelmektedir. Bu bağlamda göstergeler ve gösterilen nesnelere/durumlar arasındaki bağlantı önem kazanmakta ve bir anlatım sahası olarak kamusal mekânlar öne çıkmaktadır. Anlamsal bağlamı kuran bağlantısal öğeler mimari biçimlerle kamusal mekânlarda çeşitlenmekte ve bu çeşitlenme içerisinde kamusal insan bir aktör olarak yer almaktadır. Kamusal insanın mekânı isimlendirmesi, mekânın fiziksel görünümünü oluşturması toplumları ortak paydada buluşturan bellek mekânlarının da oluşumunu sağlamaktadır. “Herkesin aşına olduğu, ismi konulmuş bir çevre, grubu bir araya getiren ve birbirleriyle iletişim kurmalarını sağlayan ortak anılar ve semboller üretmektedir. Peyzaj, grubun anılarını ve ideallerini saklayarak, belleğini güçlendiren geniş bir sistem görevi görmektedir.” (Lynch, 2017: 141). Mekânların biçimsel araştırmalarında ve düz anlam incelemelerinde “strüktür, doğal ışık, kütle, plan-kesit ilişkisi, sirkülasyon, eklemeler ve çıkarmalar, hiyerarşi, kütle, geometri, tekrarlanan üniteler, bütünü oluşturan parçalar, bütünlük gibi ölçütlere bakılmaktadır.” (Şentürer, 1995: 99). Mekân görüntüsel ve işitsel düzeylerde tasvir edilmekte ve fiziki yapı ortaya konmaktadır. Bu husustan hareketle “mekânı belirleyen fiziksel karakteristikler; doku, alan, form, ayrıntı, sembol, yapı tipleri, kullanımlar, kentliler, onarım durumları ve topografya gibi sınırsız çeşitlilikte bileşene sahip tematik süreklilikler” (Lynch, 2017: 75) olarak belirlemekte ve mekânı üreten aktör olarak insan düz anlam sınırlarını işlevsel ve fiziksel boyutlar olarak betimlemektedir. Bu bağlamda “kullanım nesnesi bir göstergedir; bu göstergenin, kesin ve uzlaşım bir düz anlama sahip olan bir gösterilene vardır: gösterilen göstergenin işlevidir.” (Eco, 2019: 28). Düz anlamın kavranabilmesi noktasında mekânın fiziksel ve işlevsel yönlerinin algılanması etken olurken yan anlam perspektifinden mekânın sunduğu iletiler toplumsal belleğin içinde yer almaktadır.

Anlam gösterilen ve gösterge arasındaki ilişkiden doğmaktadır. Mekân gören gözlerce fiziksel görünürlüğün aynı düzeylerde yaşanacağı şekilde görünmektedir fakat mekâna yüklenen anlam, mekânı algılama ve mekâna yönelik oluşan düşünce biçimleri ayrışmaktadır. Düz anlam çerçevesinde incelenen mekân işlevsel ve görüntüsel boyutlarıyla öne çıkmaktadır. Bu noktada Eyüp Sultan Meydanı ekonominin devindiği, işportacıların, seyyar satıcıların ve dükkânların yoğunlukta olduğu canlı bir ticaret alanı işlevi de görmektedir. Mekânın tarihsel ve dini dinamikleriyle uyumlu bir forma bürünen satış ürünleri de kuşyemi, tülbent, tespih, dini kitaplar, gül suyu vb. olarak çeşitlenmekte ve dinsel ve tarihsel altyapı işlevsel bir düzleme taşınmaktadır. Meydanı tanıyan ve satış ürünlerini bu tanınırlıktan hareketle oluşturan “sokak satıcılarının ve işportacıların fırsatları yakalayabilmeye, nerede ve ne zaman faydalı olacaksa dikkatleri çekebilme ve kent yaşamına dair sahip oldukları kaynaklar ile bilgiyi en iyi şekilde kullanabilmeye hayatlarının bağlı olması” (Stavrides, 2018b: 149) meydanın fiziksel ve işlevsel görünümü ve kullanım biçimlerinin bilinmesinden kaynaklıdır ve ekonomik davranışlar da mekânın çehresiyle uyumlu bir hâl almaktadır.

Görsel 5 ve 6. Meydanda Yer Alan İşletmelerin Satış Ürünleri (Yazar Arşivi)

Meydanda yer alan birçok işletme tarihsel köklere atıfla isimlendirilmekte ve bu minvalde işletmeler düz anlamın sunduğu işlevsel boyutlara ek olarak yan anlamı destekleyen yapıyı da beslemektedir. Eyüp Sultan Meydanı kamusal bir mekân olarak işlevsel boyutlar sunmasının yanı sıra yan anlamı destekleyen olgular ile de mühim bir göstergebilim sahası sunmaktadır. Alıcılar/kullanıcılar salt işlevsel yanlarını düşünerek meydanda yer almamakta yahut belirli ürünleri edinmemekte aynı zamanda kutsal bir mekânda bulunmanın içsel dinamiklerini de yaşamakta ve bu durumu davranış pratiklerine türbe ve cami ziyaretleri ile yansıtmaktadır.

4.2. Yan Anlam (Connotation)

Mekânlar imgelendiği ölçüde bireysel bellekte kalıcılık kazanmaktadır. Bu doğrultuda bireysel imgelenebilirlik yan anlam çeşitliliği oluşturmaktadır. Sartre'a göre, "İmge gösterge işlevine sahiptir. İmge bir anlam taşır, bir vekildir." (Sartre, 2017: 79). Eyüp Sultan Meydanı fiziksel bir varlık olarak gözlemcisine eşit biçimler sunmakta fakat yan anlam bağlamında bireysel algılama süreçleri devreye girmekte ve meydan yorumlanmaktadır.

"Kendisi de bir dizge olan yan anlam, gösterenler, gösterilenler ve bunları birbirine bağlayan bir oluş (anlamlama) kapsamaktadır. Her dizge için, ilk elde, bu üç ögenin dökümünü yapmak gerekmektedir. Yan anlamlayıcılar diye adlandıracağımız yan anlam gösterenleri, düz anlam dizgesinin göstergelerinden (bir araya gelmiş gösterenler ve gösterilenlerden) oluşmaktadır." (Barthes, 1979: 89).

Meydanın fetihle beslenen dinsel kökleri yan anlam üretiminde destekleyici bir süreç sunmaktadır. "Anlamın öznel inşası, bütün bir toplumsal bilgi stokunun ve insanların belirli bir çağda belirli bir toplum içinde doğmasının şekillendirdiği anlamın tarihsel birikiminin başlangıç noktasıdır." (Berger ve Luckmann, 2016: 24). Bu husustan hareketle tarihsel ve kültürel bellekte var olan köklü yapılar meydanın zihinsel kodlarını belirleyen mühim bir husustur.

Görsel 7 ve 8. Ebu Eyyub El- Ensari Türbe Ziyaretleri (Yazar Arşivi)

Zevi'nin aktarımına göre, "bir mekân, birlik, simetri, vurgu, zıtlık, oran ve ölçü içerse bile, yaşam ifadeden yoksunsa ve 'bir sey söylemiyorsa' hiçbir zaman yaşayan bir varlık olamamaktadır." (Zevi, 1990: 82). Bu bilinirlikten hareketle meydana yüklenen anlamlar mekândaki yaşantılar ve davranış pratikleri ile doğru orantılıdır. Göstergibilim çerçevesinden değerlendirildiğinde İstanbul Eyüp Sultan Meydanı algılanan fiziksel doku-

nun çeşitli anlam pratikleri üretilmesine yol açan göstergeler bütünü barındırmaktadır. Bu noktada “algılanan özne yargı veren, kestirim yapan ve sonuç çıkaran bir bilimci gibidir az çok; algılanan büyüklük de aslında hakkında yargı verilen bir büyüklüktür.” (Ponty, 2017: 25). Eyüp Sultan Meydanı’nı çevreleyen işletmeler, seyyar satıcı tezgâhları, kafeler, hamam yapısı ve türbelerin varlığı anlam aralıklarını oluşturan mekânı algılama biçimlerine yön veren etkenlerdir. Söz konusu ticaretin ana öğelerini dini köklerden hareketle dini nesnelere oluşturmaktadır. Eyüp Sultan Türbe ve Camii yapısı ise meydanın odağını oluşturan mühim bir çekim merkezidir. Bu doğrultuda kamusal bir mekân olarak incelenen meydan bireylerin mekânı kullanma, mekândan istifade biçimlerinin de etkisinde değerlendirilmektedir. Bu perspektifle Eyüp Sultan meydanı incelendiğinde pragmatik ve semantik anlamlar belirlemektedir. Göstergibilim çalışmalarının dil bilim sahasında bir dili araçsallaştırmasından yola çıkılarak meydan-daki mimari unsurlar da mekânı tasvir eden bir dil, bir ifade biçimi oluşturmaktadır. “Bir dilin ya da yalnızca o dilin sözcük dağarcığının ve söz kuruluşlarının olası kullanımlarının sınırlayıcı bir envanteri yapılamayacağı gibi, görünürü sınırlayıcı bir envanter de yapılamamaktadır.” (Ponty, 2016: 38). Meydan yaş, din, cinsiyet vb. farklılıklarının da etkisiyle çeşitlenen anlamlandırma süreçlerine dâhil olmakta ve bu bağlamda yan anlamlar üretilmektedir.

Düz anlam çerçevesinde fiziksel görünümün öncelendiği süreç yan anlam söz konusu olduğunda algısal farklılıkların da etkisiyle geniş bir perspektif oluşturmaktadır. Bu noktada Barthes’a göre, “Yan anlam incelemelerinin büyük bir yer tutacağı göstergibilimde değişimlerin bir temel kavrama dönüşmesi olasıdır. Gerçekten de, düz anlam düzleminde anlam aktarıcı olmayan değişkenler yan anlam düzleminde yeniden anlam aktarıcı nitelik kazanabilmektedir.” (Barthes, 1993: 67). Mevcut araştırma sahasında türbe/kabir ziyaretleri, buluşma mekânı, ticaret alanı vb. olarak işlev gören Eyüp Sultan meydanında bireylerin amaçlarına, tarihsel ve kültürel belleklerine, bireysel tecrübelerine, sosyal çevrelerine bağlı bir biçimde yan anlamlar üretilmekte ve standart bir yan anlam üretiminden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Saussure’a göre, “Dil göstergesi, nesnelere adları değil, kavramlarla ses-imgeleri birleştirmektedir. Ses-ime salt fiziksel, maddi ses değildir; sesin ruh hâlimizde bıraktığı iz, duyularımız üzerinde yarattığı izlenimdir ve duyularla algılanmaktadır.” (Saussure, 2017: 72). Bu doğrultuda mekânlar görüntüsel anlamlarına ek olarak işitsel simgeler/imgeler de sunan katmanlı yapılar oluşturmaktadır. Eyüp Sultan Meydanı simgesel/imgesel yan anlamlarını kutsiyet, dinsel kimlik,

tarihi arka plan, bir sayfiye ve gezinti alanı olma, sanayileşmenin simge yapısının varlığı (feshane), ziyaretgâh işlevi görme gibi hususlar ile üretmekte ve mekâna yüklenen anlamlar bu doğrultuda belirlenmektedir.

Sonuç

Göstergebilim alanını kent ve mekân bağlamında ele alan mevcut çalışmada kamusal mekânları çevreleyen mimari unsurlar birer dil olarak kabul edilmiş ve İstanbul şehir tarihinde mühim bir yere sahip olan Eyüp Sultan Meydanı bir göstergebilim sahası olarak Barthes'ın göstergebilim ilkelerini oluşturan düz anlam ve yan anlam perspektifi dâhilinde incelenmiştir. Bu husustan hareketle Barthes'ın ilkeleri kapsamında anlatım ve içerik bağlamında kullanabileceğimiz gösterilen ve gösteren olarak açılan iki ayrı yön dâhilinde fiziki görünüm ve öz kavramları belirlemiştir. Anlamlandırma sürecinde benzerliklerin ve farklılıkların oluşmasından hareketle düz anlam ve yan anlam ilkeleri yerini kamusal mekânda sözcükler yerine işlev ve anlama bırakmış ve göstergebilimsel yaklaşımla bütüncül bir araştırma yöntemi sağlanmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde göstergebilim kavramının içeriği açıklanmış, göstergebilim kuramcıları ve göstergebilim yaklaşımları değerlendirilmiştir. İkinci bölümde kamusal mekân literatürü incelenmiş ve kamusal mekânların bir göstergebilim sahası olarak görülmesinin mümkün olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu vurgu ile kamusal mekânlar göstergebilim perspektifi ile değerlendirilebilen interdisipliner bir alan olarak açılmaktadır. Araştırma sahası olarak belirlenen Eyüp Sultan Meydanı üçüncü bölümde ele alınmış ve meydanın tarihsel arka planı incelenmiştir. Göstergebilim ve mekân ilişkisinde tarihsel köklerin anlamlandırma sürecine etki etmesi kabulünden hareketle tarihsel köklerin öneminin altı çizilmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde meydan ve gösterge ilişkisi incelenmiş ve ardından Barthes'ın göstergebilim ilkeleri çerçevesinde meydan düz anlam ve yan anlam olarak değerlendirilmiştir. Meydan katılımcı gözlem ile farklı zaman aralıklarında ziyaret edilmiş, bireylerin mekân kullanım süreçleri, davranış pratikleri ve mekânın çekirdeğini oluşturan Eyüp Sultan Camii ve Ebu Eyyub El-Ensari Türbesi ziyaretleri doğrultusunda düz anlam ve yan anlam çerçevesinde değerlendirilmiştir. Söz konusu davranış pratiklerinin ve mekân kullanım biçimlerinin işlevliliğini sağlayan fonksiyonel yapı stoklarının varlığı meydanın fiziksel, işlevsel ve anlamsal boyutlarını destekleyen etkenlerdir.

Kamusal mekânlar farklı kimliklerin birbirleriyle iletişime geçtiği heterojen alanlardır. Bu heterojen oluş mekânın kullanım/üretim biçimlerine de etki etmekte ve düz anlam ve yan anlam bağlamında bir çeşitlilik sun-

maktadır. Çeşitliliğin birer ifade biçimi olarak beliren mimari unsurlar bireysel referanslarla gözlemcisine farklı anlamlar sağlamakta ve bu husus Barthes'ın vurguladığı yan anlam üretimini beslemektedir. Göstergebilim çalışmaları kültürel kodların dâhil olduğu dili ve dil kullanımını odağına almakta ve süreç içerisinde dilin kültürel dinamiklerden ayrı düşünülemediği gibi görüşler belirlemektedir. Bu husustan hareketle kültürün ördüğü/örüldüğü kamusal mekânlar birer dil işlevi gören mimari biçimlerin etkisiyle oluşmakta ve söz konusu mimari biçimler inşa edildiği dönemlerin tekniklerini, malzemelerini, üsluplarını içermekte, bir anlatım biçimi sunmakta ve göstergebilimsel yaklaşımın dil ile kurduğu ilişki kamusal mekânlarda mimari öğeler ile kurulmaktadır.

Kaynakça

- Artan, Tülay (1995). “Eyüp Maddesi”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 12. Cilt, 1-6.
- Aydınlı, Semra (1993). *Mimarlıkta Estetik Değerler*. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Basım Atölyesi.
- Barthes, Roland (1979). *Göstergebilim İlkeleri*. (Çev. Berke Vardar, Mehmet Rifat). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barthes, Roland (1993). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, Roland (2015). *Bir Deneme Bir Ders: Eiffel Kulesi ve Açılış Dersi*. (Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayıncılık.
- Berger, John (1995). *Görme Biçimleri*. (Çev. Yurdanur Salman). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Berger, L. Peter ve Luckmann, Thomas (2016). *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi: Modern İnsanın Yönelimi*. (Çev. Mustafa Derviş Dereli). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourse, Michel (2009). *Melezliğe Övgü*. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Ayrintı Yayıncılık.
- Eco, Umberto (2019). *Mimarlık Göstergebilimi*. (Çev. Fatma Erkman Aker-son). İstanbul: Daimon Yayınları.
- Eyice, Semavi (2006). “Eyüp Sırtlarından Görülen İstanbul”. *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla 10. Eyüp Sultan Sempozyumu* (İstanbul, 12- 14 Mayıs). İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayınları, 20-31.
- Foucault, Michel (2018). *Bu Bir Pipo Değildir*. (Çev. Selahattin Hilav). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Harvey, David (2016). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (Çev. Mehmet Moralı). İstanbul: Metis Yayıncılık.

- İnalcık, Halil (2019). *İstanbul Tarihi Araştırmaları: Fetihden Sonra İstanbul'un Yeniden İnşası Bilad-i Selase: Galata, Eyüp, Üsküdar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Lefebvre, Henri (2015). *Mekânın Üretimi*. (Çev. Işık Ergüden). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lynch, Kevin (2017). *Kent İmgesi*. (Çev. İrem Başaran). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ponty, Maurice Merleau (2016). *Göz ve Tin*. (Çev. Ahmet Soysal). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Ponty, Maurice Merleau (2017). *Algılanan Dünya: Sohbetler*. (Çev. Ömer Aygün). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Rifat, Mehmet (1998). *XX. Yüzyılda Dil bilim ve Göstergibilim Kuramları 1: Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Rifat, Mehmet (2014). *Göstergibilimin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Sam, Neslihan (2018). *Kent, Toplum, Kültür*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Sartre, Jean Paul (2017). *İmgelem*. (Çev. Alp Tümertekin). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Saussure, Ferdinand (2017). "Göstergeler ve Dil". *Kültür ve Toplum: Güncel Tartışmalar*. (Haz. Jeffrey C. Alexander, Steven Seidman, Çev. Nuran Yavuz). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 70-80.
- Sennett, Richard (2016). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (Çev. Serpil Durak, Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stavrides, Stavros (2018a). *Kentsel Heterotopya: Özgürleşme Mekânı Olarak Eşikler Kentine Doğru*. (Çev. Ali Karatay). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Stavrides, Stavros (2018b). *Müşterek Mekân: Müştarekler Olarak Şehir*. (Çev. Cenk Saraçoğlu). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Şentürer, Ayşe (1995). *Mimaride Estetik Olgusu*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Tunalı, İsmail (2020). *Estetik Beğeni: Çağdaş Sanat Felsefesi Üstüne*. Ankara: Fol Yayıncılık.
- URL-1:<http://www.eyupsultan.gov.tr/ilceharitasi2>. (Erişim T.: 26.06.2020)
- Urry, Hohn (2018). *Mekânları Tüketmek*. (Çev. Rahmi G. Ögdül). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Zevi, Bruno (1990). *Mimariyi Görmeyi Öğrenmek*. (Çev. Demir Divanlıoğlu). İstanbul: Birsan Yayınevi.